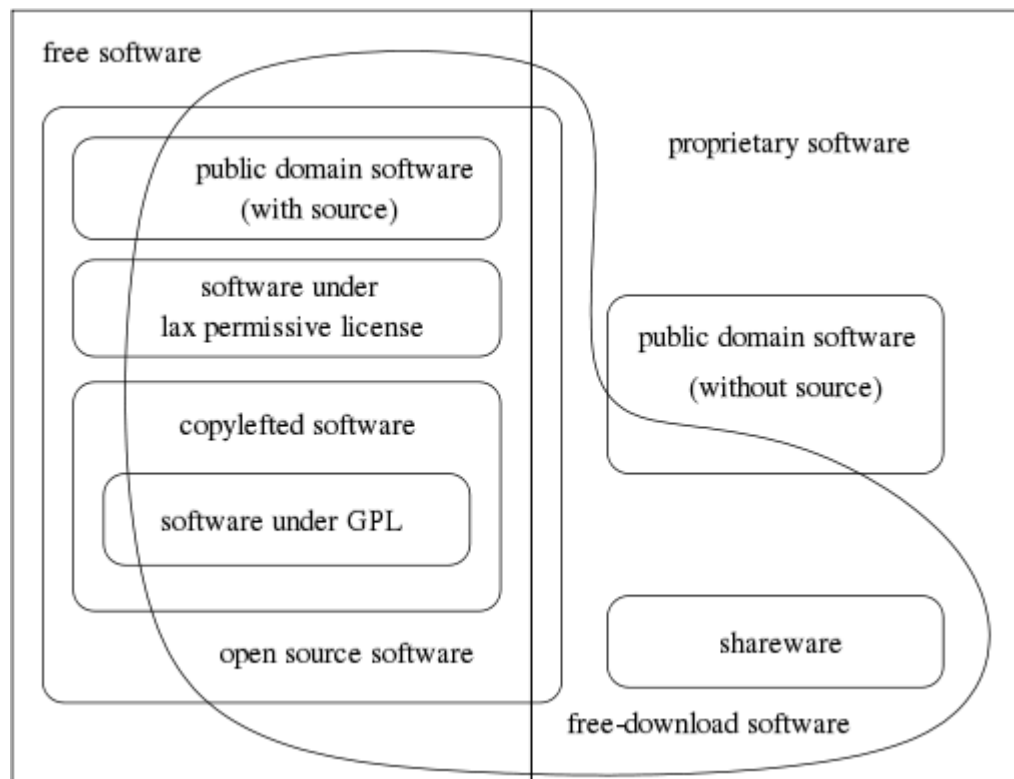

Врсте слободног и неслободног софтвера

Погледајте и [Збуњујуће речи које би требало избегавати](#).

Овај дијаграм, који је нацртао Чао Квеј (*Chao-Kuei*), пружа увид у различите врсте софтвера. Можете га преузети у виду [датотеке програма XFig](#), као [слику у формату JPEG](#) и као [слику у формату PNG](#), увећану 1,5 пута, под одредбама ГНУ-ове ОЈЛ в2 или касније, ГНУ-ове СЛД в1.2 или касније, или Криејтив комонсове лиценце „Приписивање под истим условима“ в2.0 или касније.

Слободни софтвер

Слободни софтвер је софтвер који свако може да употребљава, умножава и расподељује, дословно или уз измене, бесплатно или за одређену цену. Ово, између осталог, значи да изворни код мора да буде доступан. „Уколико нема изворни код, не ради се о софтверу.“ Ово је поједностављена дефиниција; погледајте и [пуну дефиницију](#).

Ако је програм слободан, онда се може укључити у оперативни систем, као што је ГНУ, или слободне верзије [система ГНУ са Линуксом](#).

Постоје и многи други начини да се програм „ослободи“ и многи детаљи који могу да буду остварени на више начина, а да програм ипак буде слободан. Неке од могућих варијанти су описане ниже. За више информација о одређеној слободној софтверској лиценци, погледајте страницу са [списком лиценци](#).

Слободни софтвер је ствар слободе, а не цене. Али фирме које производе власнички софтвер понекад користе израз „бесплатни софтвер“^[1] мислећи притом на цену. Понекад они тиме хоће да кажу да можете да набавите бинарни примерак без наплате, а понекад да се примерак већ налази у рачунару који купујете, а да цена покрива и једно и друго. Ово у оба ова случаја нема везе са оним што ми у Пројекту ГНУ подразумевамо под слободним софтвером.

Услед ове потенцијалне забуне, када софтверска фирма каже да је њен производ *free software*, увек проверите стварне одредбе расподеле, и погледајте да ли корисници заиста имају све слободе које се подразумевају код слободног софтвера. Понекад се заиста ради о слободном софтверу, а понекад не.

Многи језици имају две разне речи за „слободно“ у смислу слободе и „бесплатно“ у смислу цене. На пример, у француском постоје речи *libre* и *gratuit*, које не постоје у енглеском. У енглеском постоји реч *gratis* која недвосмислено упућује на цену, али у свакодневном говору не постоји придев који недвосмислено упућује на слободу. Стога, уколико говорите неенглеским језиком, предлажемо вам да преводите реч *free* („слободно“) на ваш језик, како би било јасно о чему говорите. Погледајте наш [списак превода израза „слободни софтвер“](#) на разне друге језике.

Слободни софтвер је често [поузданији](#) од неслободног софтвера.

Софтвер отвореног изворног кода

Израз „софтвер ‘отвореног изворног кода’“ (енгл. „*open source*“ *software*) неки људи користе када мисле на мање или више исту ствар као слободни софтвер. То није сасвим иста врста софтвера. Они прихватају неке лиценце које ми сматрамо превише рестриктивним, а не прихватају неке слободне софтверске лиценце. Међутим, разлике у проширењу врсте су мале: скоро сав слободни софтвер је софтвер отвореног изворног кода, а скоро сав софтвер отвореног изворног кода је слободан.

Ми сматрамо да је израз „[слободни софтвер](#)“ бољи, јер се односи на слободу, за разлику од израза „отворени изворни код“.

Софтвер у јавном власништву

Софтвер у јавном власништву (енгл. *public domain*) је софтвер који није под лиценцом о ауторским правима. Ако је изворни код у јавном власништву, то је посебан случај [некопилифтованог слободног софтвера](#), што значи да неки примерци или измењене верзије могу да буду сасвим неслободни.

У неким случајевима, извршни програм може да буде у јавном власништву али изворни код није доступан. Такав софтвер није слободан, јер слободни софтвер захтева доступност изворног кода. За то време, већина слободног софтвера није у јавном власништву. Слободни софтвер је под ауторским правима, а носиоци ауторских права су правно дали дозволу свакоме да софтвер слободно користи преко слободне софтверске лиценце.

Понекад људи непажљиво користе израз „у јавном власништву“, мислећи на „[слободно](#)“ или „бесплатно“. Међутим, израз „у јавном власништву“ је правни израз који прецизно значи „није

под лиценцом о ауторским правима“. Јасноће ради, ми предлажемо употребу израза „у јавном власништву“ искључиво да би се изразило то значење, а друге изразе за друга значења.

Према Бернској конвенцији, коју је потписала већина земаља, било шта што је написано је аутоматски стављено под ауторска права. Тако, уколико желите да програм који сте написали буде у јавном власништву, морате да предузмете одређене правне кораке како бисте се одрекли ауторског права које постоји над њим, иначе је програм под ауторским правима.

Копилефтован софтвер

Копилефтован (енгл. *Copylefted software*)^[2] софтвер јесте слободни софтвер чије одредбе о расподели обезбеђују да примерци свих верзија имају мање или више исте одредбе о расподели. Ово, на пример, значи да лиценце копилефта углавном не дозвољавају другима да додају ограничења при расподели или измени софтвера (преко ограниченог низа додатних дозвољених услова) и захтевају обезбеђивање приступа изворном коду. Ово штити програм и његове измењене верзије од неких најчешћих начина претварања програма у власнички.

Неке лиценце копилефта, као што је верзија 3 ОЈЛ, заустављају и друге начине [претварања софтвера у власнички](#).

Ми у Пројекту ГНУ копилефтујемо скоро сав софтвер који напишемо, јер је наш циљ да се сваком кориснику пренесу слободе које израз „слободни софтвер“ подразумева. Погледајте и текст [Копилефтовање](#) за даље објашњење функционисања копилефта и због чега га ми користимо.

Копилефт је уопштена замисао. Да бисте заиста копилефтовали програм, морате да употребите одређен низ одредби о расподели. Пошто постоји много начина да се саставе копилефтоване одредбе расподеле, у теорији може постојати и много лиценци за копилефтовање слободног софтвера. Међутим, у пракси скоро сав копилефтован софтвер користи [ГНУ-ову општу јавну лиценцу](#)^[3]. Две разне лиценце о копилефту су најчешће „несагласне“, што значи да је незаконито спајати код под једном лиценцом са кодом под другом лиценцом; стога би било боље по заједницу ако би људи користили само једну лиценцу о копилефту.

Некопилефтован слободни софтвер

Некопилефтован слободни софтвер нуди аутор уз дозволе за расподељивање и измене, и додавање ограничења тим дозволама.

Уколико је програм слободан али не и копилефтован, неки његови примерци или измењене верзије могу и да не буду слободни. Софтверска фирма може да преведе програм са или без измена и расподељује извршну датотеку као [власнички](#) софтверски производ.

Ово илуструје [Прозорски систем Икс](#). Икс конзорцијум (*X Consortium*) издаје Икс11 (*X11*) под одредбама о расподели које га чине некопилефтованим слободним софтвером. Уколико желите, можете да набавите примерак Икса који садржи те одредбе о расподели и јесте слободан. Међутим, постоје и његове неслободне верзије, и постоје (односно постојале су) популарне радне станице и графичке картице за Писи на којима само оне функционишу. Уколико користите

такав хардвер, Икс11 за вас није слободан софтвер. [Градитељи Икса11 су чак накратко учинили Икс11 неслободним](#). Они су ово могли да ураде зато што су остали доприносили њиховом изворном коду под истом некопилифтованом лиценцом.

Софтвер под ОЈЛ

[ГНУ-ова ОЈЛ \(општа јавна лиценца\)](#) представља посебан скуп одредби о расподели намењен копилифтовању програма. Пројекат ГНУ је користи као „одредбе о расподели“ за већи део ГНУ-овог софтвера.

Зато је погрешно изједначавати слободни софтвер са софтвером под ОЈЛ.

Оперативни систем ГНУ

[Оперативни систем ГНУ](#) је униксолики оперативни систем, и у потпуности је слободни софтвер који смо ми из Пројекта ГНУ градили од 1984.

Униксолики оперативни систем чине многи програми. Систем ГНУ садржи сав ГНУ-ов софтвер и многе друге пакете, као што су прозорски систем Икс и ТеХ, који нису ГНУ-ов софтвер.

Прво пробно издање потпуног система ГНУ је објављено 1996. године, укључујући ГНУ-ово Крдо, наше језгро које градимо од 1990. Систем ГНУ (који укључује ГНУ-ово Крдо) је 2001. почео да сасвим пристојно функционише, али Крду још увек недостају неке важне особине, па се оно масовније не користи. У међувремену, велики успех је од деведесетих постигао [систем ГНУ са Линуксом](#), изданак система ГНУ који користи Линукс као језгро уместо ГНУ-овог Крда.

Пошто је сврха ГНУ-а да буде слободан, сваки део система ГНУ мора да буде слободни софтвер. Међутим, не мора сваки део и да буде копилифтован. Било каква врста слободног софтвера је правно исправна за укључивање уколико помаже да се достигну технички циљеви. Такође, није потребно ни да сви делови појединачно буду ГНУ-ов софтвер. ГНУ може да укључује и укључује некопилифтован слободни софтвер, као што је прозорски систем Икс, који су изграђени у оквиру других пројеката.

ГНУ-ови програми

Израз „ГНУ-ови програми“ има исто значење као и [ГНУ-ов софтвер](#). Програм „ТрлаБабаЛан“ је ГНУ-ов програм уколико је ГНУ-ов софтвер. Ми га понекад називамо и „ГНУ-овим пакетом“.

ГНУ-ов софтвер

[ГНУ-ов софтвер](#) је софтвер који је издат под покровитељством [Пројекта ГНУ](#). Ако је програм ГНУ-ов софтвер, ми га називамо и ГНУ-овим програмом. У датотеци ПРОЧИТАЈМЕ (README) или упутству ГНУ-овог пакета би требало да стоји да је тај програм ГНУ-ов. Такође, у [Каталогу слобдног софтвера](#) су наведени сви ГНУ-ови пакети.

Већина ГНУ-овог софтвера је [копилифтована](#), али не и сав ГНУ-ов софтвер. Међутим, сав ГНУ-ов софтвер мора да буде [слободни софтвер](#).

Неки ГНУ-ов софтвер су написали људи из [особља Задужбине за слободни софтвер](#), али су већину ГНУ-овог софтвера приложили [добровољци](#). Неки приложени софтвер је ставила под „ауторска права“ Задужбина за слободни софтвер, а неки други прилагачи који су га написали.

Неслободни (власнички) софтвер

Неслободни (власнички) софтвер је сав софтвер који није слободан. Његово коришћење, расподела или измена су забрањени, или од вас захтевају да тражите дозволу, или су ограничени у толикој мери да то ефективно не можете да урадите.

У Задужбини за слободни софтвер се руководимо правилом да не инсталирамо било који власнички програм на нашим рачунарима, осим привремено, уколико је то баш неопходно у сврху писања слободне замене за такав програм. Ван тога, сматрамо да не постоји изговор за инсталирање власничког програма.

На пример, осамдесетих смо се сматрали да је исправно инсталирати Уникс на нашем рачунару, јер смо га користили да напишемо слободну замену за Уникс. Данас не постоји изговор за тако нешто, јер су доступни слободни оперативни системи; код нас смо елиминисали све неслободне оперативне системе, и на сваком новом рачунару који набавимо се мора инсталирати потпуно слободан оперативни систем.

Ми не инсистирамо на томе да корисници ГНУ-а, или прилагачи ГНУ-у, овако поступају. То је правило које смо установили за себе. Али се надамо да ћете и ви одлучити да га поштујете.

Фривер

Израз „фривер“ (енгл. *freeware*) нема јасно прихваћену дефиницију, али се обично користи за пакете који се смеју расподељивати али не и мењати (а њихов изворни код није доступан). Ови пакети нису слободни софтвер, па вас молимо да не користите израз „фривер“ када мислите на слободни софтвер.

Шервер

Шервер (енгл. *shareware*) је софтвер чије примерке људи смеју да расподељују, али свако ко настави да користи примерак *мора* да плати цену лиценцирања.

Шервер није слободни софтвер, па чак ни полуслободан. Ево два разлога зашто је то тако:

- За већину шервера није доступан изворни код, па уопште не можете да мењате програм.
- шервер се не испоручује са дозволом прављења примерака и инсталације без плаћања лиценце, чак ни за особе које се баве непрофитним активностима. (У пракси, људи често не поштују одредбе о расподели и поред свега врше описане радње, али то одредбама није дозвољено.)

Приватни софтвер

Приватни или прилагођени софтвер је софтвер који је развијен за једног корисника (углавном за организацију или фирму). Само га тај корисник поседује и употребљава, и не објављује га у јавности ни у виду изворног кода ни у виду бинарних датотека.

Приватни програм је слободан софтвер у тривијалном смислу да његов једини корисник има пуна права на њега.

У принципу, ми не сматрамо да је погрешно изградити програм и не објавити га. Постоје прилике када је програм толико користан да уздржавање од његовог објављивања представља лош однос према човечанству. Међутим, већина програма није толико чудесна, и уздржавање од њиховог објављивања није посебно штетно. Стога, изградња приватног или прилагођеног софтвера, није у сукобу са принципима Покрета за слободни софтвер.

Скоро сви програмерски послови имају везе са развојем прилагођеног софтвера. Зато сви програмерски послови јесу, или би могли да буду, реализовани на начин који је сагласан са покретом за слободни софтвер.

Комерцијални софтвер

„Комерцијално“ и „власничко“ нису иста ствар! Комерцијални софтвер је софтвер који развија фирма која намерава да заради на употреби софтвера. Већина комерцијалног софтвера је [власничка](#), али постоји и комерцијални слободни софтвер, као и некомерцијални неслободни софтвер.

На пример, ГНУ-ову Аду изграђује фирма. Она се увек расподељује под одредбама ГНУ-ове ОЈЛ, и сваки примерак је слободни софтвер. Међутим, њени градитељи продају уговоре о техничкој подршци. Када њихови продавци разговарају са потенцијалним купцима, понекад купци кажу: „Осећали бисмо се сигурније са комерцијалним преводиоцем.“ Продавци им обично одговарају: „ГНУ-ова Ада *јесте* комерцијални преводилац; само је слободни софтвер.“

За Пројекат ГНУ, нагласак је на другачијем поретку ствари: оно што је битно јесте да је ГНУ-ова Ада слободни софтвер, а небитно је да ли је комерцијалан. Међутим, додатни развој ГНУ-ове Аде који је производ њене комерцијалности је несумњиво позитиван.

Молимо вас да помогнете да се прошири свест о томе да је могућ и комерцијални слободни софтвер. Можете да помогнете тиме што ћете се потрудити да не говорите „комерцијално“ када мислите на „власничко“.

Примедбе преводиоца:

1. Што се на енглеском каже исто као и „слободни софтвер“ — *free software*. [CP]
2. Игра речима од *copy+right*=„ауторска права“, досл. „права умножавања“; *right*=„десно“ и „право“, *left*=„лево“; погледајте и [Шта је копилефт?](#). [CP]
3. Постоји и [незванични превод ГНУ-ове ОЈЛ на српски](#).